

PLEONEXIA AKO PREKÁŽKA V ROZVOJI ĽUDSKÝCH ZDROJOV VO VEREJNEJ SPRÁVE

PLEONEXIA AS AN OBSTACLE TO HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION

Ľubomír Plai

Úvod

V tejto štúdii sa pokúsime naznačiť, ako v súčasnom svete nezvládnutá pleonexia priamo ohrozuje demokraciu, oberá ľudí o dôveru v politické elity a činnosť politických strán a ako porušovaním princípov zásluhovosti, rovnosti a čestnosti negatívne vplýva na efektívnosť verejnej správy a rozvoj ľudských zdrojov. Podrobnejšia analýza, čo sa vlastne vinou nezvládnutej pleonexie stalo v našej krajine, ako sa to stalo a čo sa s tým dá urobiť, predstavuje výzvu, ktorá by nemala nechať ľahostajným nikoho, komu leží na srdci ďalší osud demokracie a kvalita, odbornosť a transparentnosť spravovania verejných záležitostí.

1. Pleonexia

Pleonexia je slovo, ktoré v kolíske demokracie používali starovekí Gréci na vyjadrenie hrabivosti ako prehnanej túžby mať viac než len spravodlivý podiel na spoločnom koláči. Solón (Sagstetter, 2013), Sokrates (Johnson, 2016), Aristoteles (Balot, 2001) ale aj niektorí sofisti, napr. Thrasymachus (Fissell, 2009) upozorňovali, že pre demokraciu to môže mať zhubné následky. To vtedy, ak spoločnosť ovládnu hrabivci, ktorí chcú stále viac peňazí, majetku a moci a v snahe uspokojiť túto túžbu sa nezastavia pred ničím. Za najúčinnnejší nástroj na presadzovanie svojich egoistických túžob považujú korupciu a bez zábran ju aj používajú. Platón (1980), z ktorého sa stal zarytý odporca demokracie, označil hrabivosť za hlavnú príčinu zlyhania demokracie v starovekých Aténach, ktorú rozložila korupcia a morálny rozklad spoločnosti. Aténski občania nedokázali ochrániť demokraciu pred zhubnými dôsledkami pleonexie tým, že dovolili, aby vo všetkých demokraticky

volených orgánoch postupne získali väčšinu hrabivci. Rozhodovanie väčšiny, ktoré je základnou črtou demokracie, tak stratilo zmysel. Vláda ľudu sa zmenila na vládu aristokracie, dnes na vládu partokracie. Prestalo sa rozhodovať v záujme verejného blaha, ktoré malo byť verejným záujmom garantovaným demokratickou väčšinou. Rozhoduje pleonexia.

2. Kedy dosť nie je dosť

Dá sa pleonexia ovládať? Prečo zlyháva demokracia, ktorej hlavnou úlohou je udržať na uzde hrabivcov? Prečo sa rozhodovanie väčšiny, ktoré má byť zárukou presadzovania verejného záujmu, časom vždy dostane do područia hrabivcov? Kedy dosť nie je dosť? Historická skúsenosť ukazuje, že sa tak stane vtedy, keď sa demokracia zmení na partokraciu vinou nepozorných občanov-voličov, ktorí zveria moc politikom, ktorých dominantnou charakterovou črtou je hrabivosť. O tom, že demokraciu treba každodenne obraňovať, výstižne hovorí porovnanie rozdielu medzi monarchiou a demokraciou, ktoré urobil americký filozof a politik Fischer Ames (Ames, F.): „Monarchia je ako plachetnica, ktorá sa pyšne plaví pod napnutými plachtami, kým nenarazí na útesy a nezmlizne naveky. Demokracia je ako plť, ktorá sa síce nikdy nepotopí, ale nohy máte neustále po členky vo vode.“

Vinou nezvládnutej pleonexie sa ľudstvo od nepamäti vždy dopracovalo k nejakej katastrofe. Najčastejšie v podobe ozbrojených konfliktov a svetových vojen. Pleonetik, ale aj inak ochabnutý človek prehráva svoj vnútorný zápas s necnosťami a odovzdane necháva víťaziť svoje zlé ľudské vlastnosti.

Z čoho čerpá hrabivosť svoju silu, a prečo žiť cnostný život je pre človeka také ťažké? Benjamin Franklin (1909) sa snažil vyhrať tento vnútorný zápas premysleným a systematickým pestovaním cností. Ako sám povedal, úloha bola ťažšia než si vôbec dokázal predstaviť. Svoj denník, v ktorom si zaznamenával progres v pestovaní cností, predznamenal mottom z Addisonovej tragédie Cato: Pri tomto vytrvám. Ak nami vládne vyššia moc, a že vládne, dokazuje Príroda, deň a noc, musí nachádzať potešenie v cnosti, a ten koho poteší, musí byť šťastný.

Aj tento postoj Benjamína Franklina k sebe samému dokazuje, že ľudia vždy vedeli a vedia, že zlo čerpá svoju silu z ľudskej pýchy a hrabivosti. Vedeli tiež, ako sa dá chorobnej hrabivosti odolať a že len starostlivosť o vlastnú dušu môže navodiť zmenu v zmýšľaní spoločnosti o potrebe brániť demokraciu proti hrabivosti.

3. Dokedy dosť nebude nikdy dosť?

Snaha človeka uspokojovať základné ľudské potreby je prirodzená. Aby pri tom nevznikal chaos, potrebuje spoločnosť pravidlá na ovládnutie individuálnej slobody jednotlivca. Medzi ľuďmi sú vždy aj takí, ktorí vo svojej túžbe mať viac neváhajú nerešpektovať dohodnutý poriadok. Pleonexia alebo hrabivosť je príznačná práve pre tento typ ľudí. Tí vo

svojej túžbe uspokojovať svoje potreby vedome obchádzajú či inak porušujú zákony a iné dohodnuté pravidlá. Sú to dominantné typy ľudí, ktorí sú na jednej strane motorom a iniciátorom spoločenského pokroku (hrabivosť sa u nich koncentruje na vedomosti, nie na peniaze a moc), ale aj ničiteľmi a strojcami najväčších katastrof v dejinách ľudstva. Konflikty a katastrofy sú dôsledkom chorobnej túžby hrabivcov po moci, majetku a peniazoch. Demokraciu v podobe rozhodovania väčšiny Gréci vymysleli najmä v snahe dosiahnuť vyššiu spravodlivosť a morálku v spoločnosti, v ktorej dominovali hrabivci, ktorí nepoznali mieru, pre ktorých dosť nebolo nikdy dosť.

Problém demokratického deficitu je dôsledok nepozornosti občanov, ktorí v časoch blahobytu poľavia v ostražitosti a dovoľia hrabivcom, aby im vládu ľudu, čiže demokratickú väčšinu, zobrali. Je poľutovaniahodné a súčasne úbohé, že to všetko robia pre profit. Je na občianskej spoločnosti, aby ich donútila dodržiavať zákony a pravidlá, ktoré platia rovnako pre každého. V demokratickom a právnom štáte predsa zákon platí rovnako pre každého.

4. Pleonexia a súčasnosť

Súčasný anglický spisovateľ a filozof Jeremy Seabrook (2014) definuje pleonexiu ako chorobnú túžbu po majetku, po neustálom hromadení vecí, peňazí a moci. Hrabivosť aj dnes výstižne vyjadruje spôsob, akým žijeme. Hovorí, že v súčasnej spoločnosti je neutíchajúca túžba mať stále viac považovaná za niečo celkom prirodzené a normálne, a paradoxne sa pre väčšinu stáva zmyslom života. Pleonektický občan je však ideálne manipulovateľný. V takejto spoločnosti sa všetko podriaďuje ekonomike. Zdanlivo je dnes bohatších viac ako chudobných, aj keď každý vie, že takmer polovica svetového bohatstva je v rukách 1 % najbohatších a rozdiely medzi bohatými a chudobnými sú čoraz väčšie. Keď sa na zmysel života pozeráme cez prizmu pleonexie, cez takto nadradenú ekonomiku, dostávame sa podľa Seabrooka (2014) do sterilného sveta nekonečnej púšte, v ktorej je ľudský život odsúdený na zánik.

Našu súčasnosť pomerne presne sumarizuje Kristína Šabíková (2016). Hovorí, že naša spoločnosť bude v budúcnosti čeliť takým existenčným ohrozeniam, že spojenie a sila občianskej spoločnosti nebudú len výsledkom chcenia, ale absolútnou nevyhnutnosťou na odvrátenie katastrofy. V podobnom duchu analyzuje situáciu v Českej republike Václav Umlauf (2011).

5. Verejná správa

Základným princípom demokratickej formy vlády je rozdelenie moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Navzájom sú oddelené a súčasne závislé jedna na druhej. Vzájomným obmedzením sú donútené k spolupráci, pričom vláda zákona je možná, len ak si tieto moci budú v štáte vzájomne konkurovať a odkazovať inú moc do jej vlastných medzí. Problém nastáva v momente dominancie niektorej z mocí nad ostatnými. Ak v štáte

vládne oligarchia, jasne dominuje exekutíva, čiže partokracia, ktorá má v rukách verejnú správu. V správe jednotlivých ministerstiev jasne dominuje moc ministerstva financií, ktoré je vnímané ako jediný zdroj moci v štáte. Všetky ostatné zložky moci odlúčené od štátneho rozpočtu buď predstierajú nezávislé postavenie, alebo priamo slúžia vláde, ktorá je pri moci. Demokracia ako vláda ľudu, ľuďmi a pre ľudí sa dostáva do krízy najmä preto, že zákony sa prijímajú na objednávku oligarchie, a vytvárajú právne prostredie, v ktorom nie je možné zabezpečiť výkon spravodlivosti a rovnosti pred zákonom. Dominujúca exekutívna moc prakticky paralyzuje výkon zákonodarnej a súdnej moci prostredníctvom spolitizovanej štátnej služby a straníckym obsadzovaním kľúčových pozícií a funkcií. Všade v demokratickom svete sa takýto stav nazýva diktatúra oligarchie, ktorá si udržiava svoj vplyv na chod štátu ovládnutím politiky a štátnej služby na úrovni ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy. Príčiny a východiská z tohto stavu sa autor pokúsil analyzovať už v roku 2008 spolu s Radoslavom Štefančíkom (2008).

Ako sa prejavuje pleonexia v kontexte verejnej správy? Základom tejto krátkej úvahy je Aristotelovo (2011) vnímanie hrabivosti v piatej knihe Nikomachovej etiky. Proti aktívnej pleonexii oligarchie je treba postaviť občiansku demokraciu v zmysle aktívne vytváraného verejného priestoru, inštitucionálne zabezpečeného odpolitizovanou verejnou správou, nekompromisne obhajujúcou verejný záujem a verejné blaho. V tejto súvislosti Platón aj Aristoteles zdôrazňovali aktívnu obhajobu demokracie ako verejného priestoru občianskymi iniciatívami a aktívnymi ľuďmi, intelektuálnou či kultúrnou elitou spoločnosti, ktorá by mala „aristokraciu ducha“ cieľavedome pestovať a budovať práve na občianskom princípe.

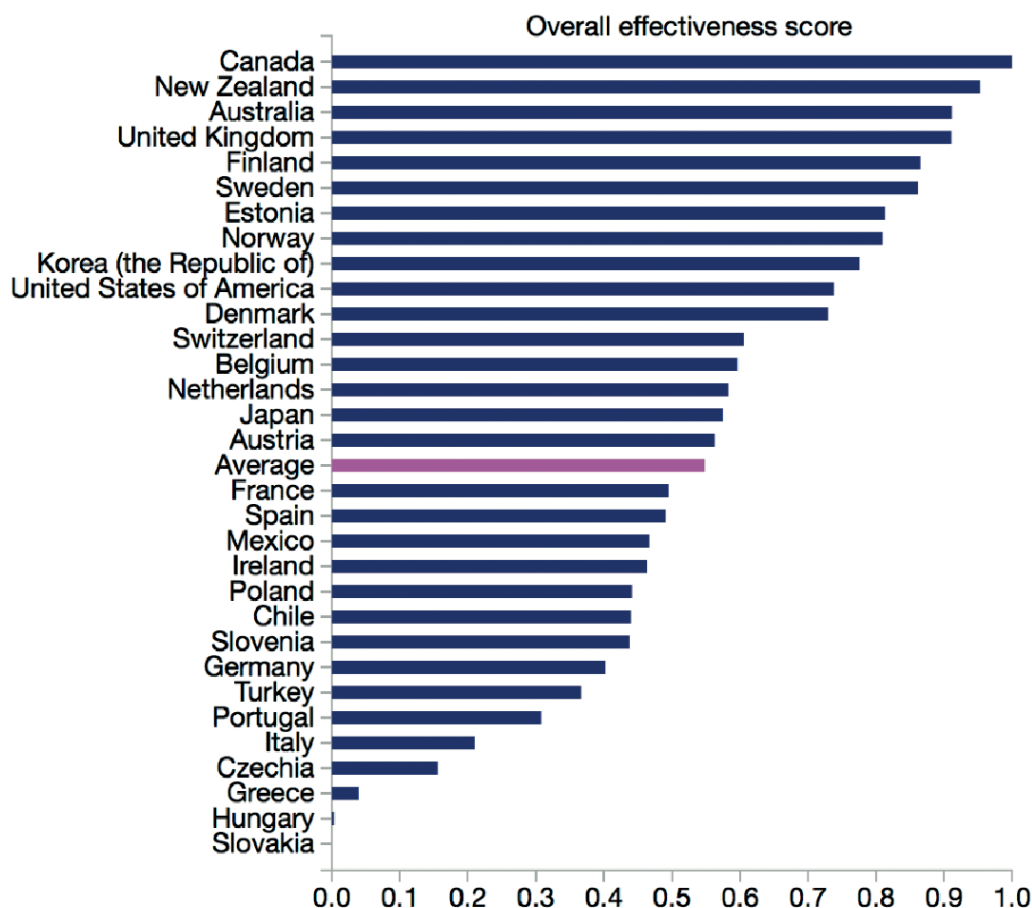
6. Štátna služba

Britský filozof a ekonóm James Mill (1773-1836), otec Johna Stuarta Milla, delil britskú spoločnosť tej doby na dve skupiny – na zlodejov (vládnucu menšinu – those who pillage) a na okrádaných (mlčiacu väčšinu – those who are pillaged) (Mill, 1992). Veril, že návrat k slobode nebude možný bez zbavenia moci privilegovaných elít a jej nahradenie vládou ľudu. Negatívny vývoj v spoločnosti pokračoval neefektívnosťou verejnej správy, vysokou korupciou, nepotizmom, straníckym klientelizmom a ďalšími nešvármi a vyvrcholil hroziacim morálnym rozkladom spoločnosti. Tento vývoj zastavilo dlho pripravované odpolitizovanie britskej štátnej služby, ktoré vyústilo do schválenia správy o organizácii stálej štátnej služby, ktorú do britského parlamentu predložili poslanci S. H. Northcote a Ch. E. Trevelyan v roku 1854. S týmto rokom sa spája koniec práva stranícky obsadzovať úrady a jeho nahradenie systémom kariérneho postupu a výberových konaní na princípoch zásluhovosti. Vo Veľkej Británii funguje tento systém stabilnej, profesionálnej a politicky neutrálnej štátnej služby nepretržite od roku 1854 až po súčasnosť a stal sa jej trvalou hodnotou.

V roku 2017 vyšla Veľká Británia s novou iniciatívou hodnotenia a porovnávania efektívnosti štátnej služby (THE INTERNATIONAL CIVIL SERVICE EFFECTIVENESS (InCiSE)

INDEX, 2017), ktorá významnou mierou ovplyvňuje rozvoj a prosperitu každej krajiny. V opačnom prípade jej neefektívnosť je zdrojom korupcie a brzdí hospodársky rast a spoločenský rozvoj. Štátna služba bola hodnotená v 31 krajinách sveta a publikované výsledky umožňujú exekutíve nielen porovnať jej výkonnosť s inými, ale najmä vidieť, ktoré krajiny v ktorých oblastiach dosahujú lepšie výsledky a poučiť sa od nich. Porovnateľné výsledky efektívnosti a výkonnosti štátnej služby navyše umožňujú občanom, vláde, vlád- nym úradníkom a politikom hodnoverne posúdiť, v akom stave je štátna služba v tej-ktorej krajine, navrhnúť a prijímať opatrenia nevyhnutné na jej zlepšenie. Projekt, ktorého re- alizátorom je Blavatnik School of Government pri Oxfordskej univerzite a britský Institute for Government, bude pokračovať nasledujúce štyri roky. Potom sa jeho prínos vyhodnotí a rozhodne sa o jeho ďalšom pokračovaní. Celkové hodnotenie efektívnosti štátnej služby v 31 krajinách sveta je zobrazené na obr.1. Estónsko je v hodnotení na 7. mieste, Sloven- sko, žiaľ, zaujíma v tomto rebríčku posledné miesto.

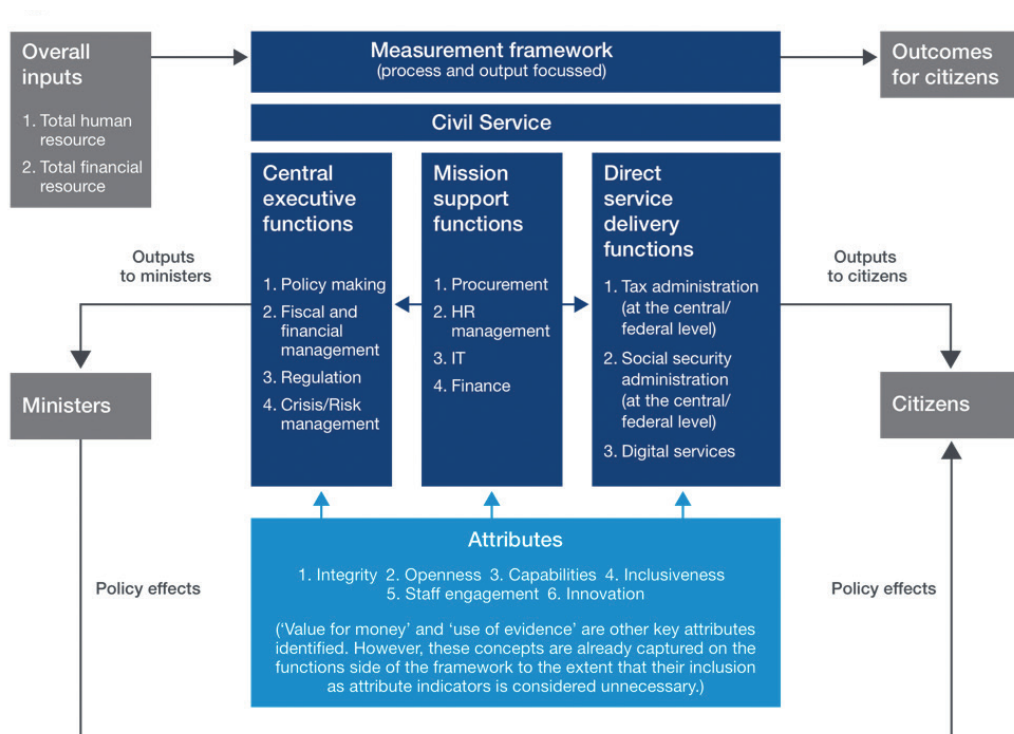
Obr. 1 Celkové hodnotenie efektívnosti štátnej služby

Zdroj: The International Civil Service Effectiveness (InCiSE) Index, 2017

Hodnotilo sa osem kľúčových funkcií a šesť atribútov štátnej služby (integrita, otvorenosť, schopnosti, inkluzivita, angažovanosť zamestnancov, inovácie). Ako hodnotenie prebiehalo, je znázornené na obrázku 2.

Obr. 2 Schematické znázornenie koncepcie merania efektívnosti štátnej služby

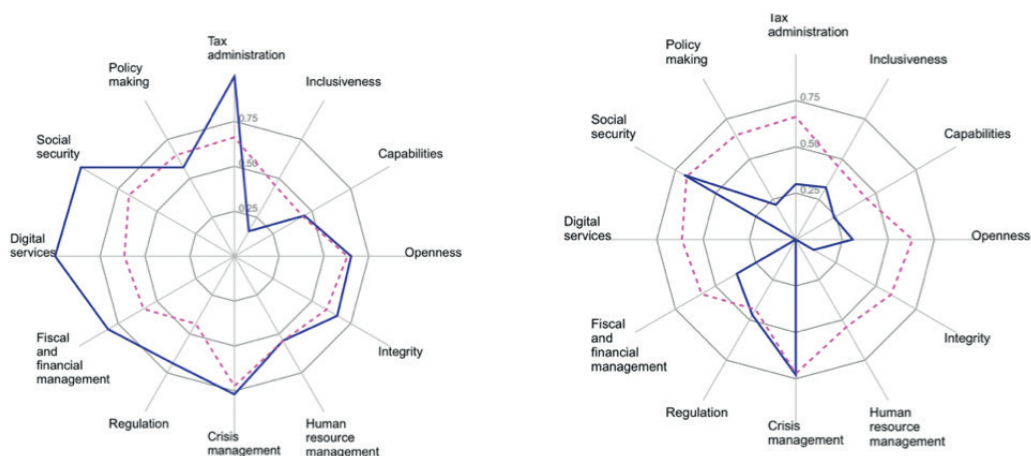
Zdroj: *The International Civil Service Effectiveness (InCiSE) Index, 2017*

Jedným z hodnotených atribútov boli napríklad Schopnosti (Capabilities), definované ako rozsah, do akého pracovná sila disponuje správnou kombináciou kvalifikácií. Výsledky, ktoré dosiahlo Slovensko a Estónsko, sú uvedené na obrázku 3.

Na obrázku 4 je znázornená súčasná organizačná štruktúra estónskeho ministerstva financií, v ktorého pôsobnosti je aj verejná správa, kde štátnych zamestnancov riadi generálny tajomník, nie ako politický nominant, ale ako profesionál v stájej štátnej službe, a tak je aj vyberaný. Svoju manažérsku pozíciu vykonáva spôsobom, ktorý je rámcovo opísaný v rozhovore, ktorý autor poskytol Parlamentným listom (Plai, 2017).

Keďže pleonexia prežíva spolu s ľudstvom, môžeme podobné prirovnanie o rozdelení spoločnosti podľa J. Milla urobiť aj u nás. Aj naša spoločnosť je dnes rozdelená na dve skupiny. Na pleonektickú menšinu, reprezentovanú elitou sformovanou do politickej triedy, ktorá si nárokuje viac než je jej spravodlivý podiel na spoločenskom rozvoji či hospodárskom raste, a na mlčiacu väčšinu, ktorá prakticky nemá vplyv na vládnutie v krajine, a len minimálne profituje zo spoločenského rozvoja. Iróniou je, že v tejto elitárskej

Obr. 3 Porovnanie celkových výsledkov hodnotenia Estónska a Slovenska

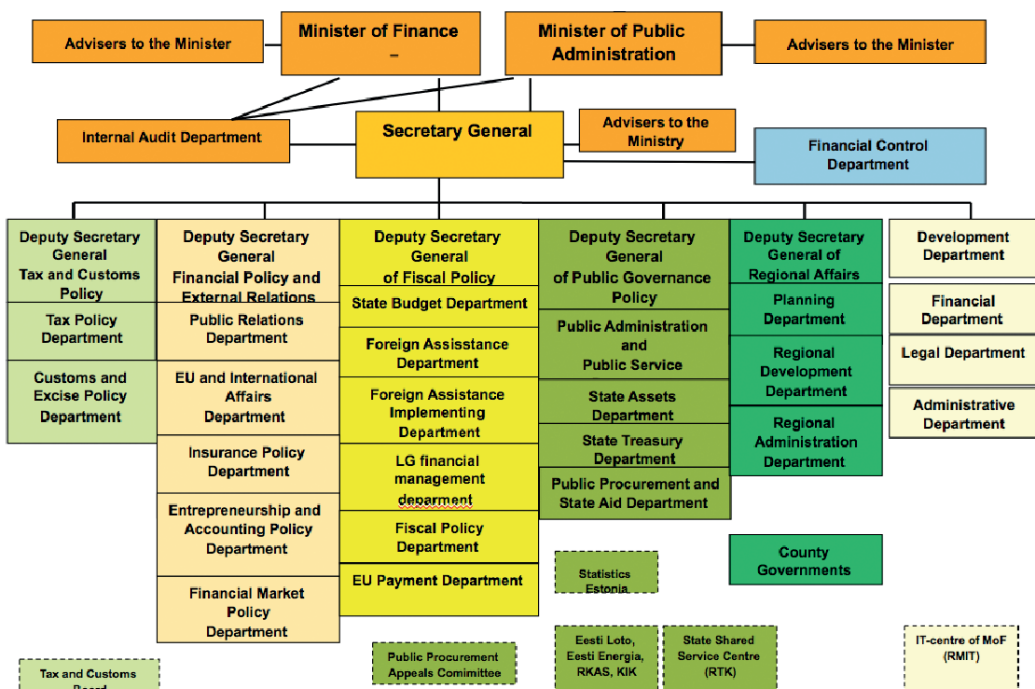

Estónsko

Slovensko

Zdroj: The International Civil Service Effectiveness (InCiSE) Index, 2017

Obr. 4 Organizačná štruktúra Ministerstva financií Estónska

Zdroj: Plai, 2017

menšine nájdeme okrem politikov aj vzdelaných ľudí, príslušníkov slovenskej inteligencie, takých, ktorí rýchlo pochopili a uprednostnili výhody tohto exkluzívneho postavenia. Nevieme, či len blahosklonne prehliadajú obeť, ktoré väčšina prináša na oltár blaženosti elitárskej menšiny, alebo len predstierajú, že o tom nič nevedia. Možno je pre niekoho pleonexia na prvý pohľad atraktívna, no v konečnom dôsledku vážne ohrozuje prežitie demokracie v štáte. Čím skôr si to vzdelaná elita národa uvedomí a pridá sa k aristokracii ducha, tým lepšie na tom bude z hľadiska dlhodobej udržateľnosti kvality jej života a postavenia v spoločnosti.

Demokracia je založená na existencii vhodne sformovaných a dobre fungujúcich inštitúcií. Každá inštitúcia vedená ľuďmi sa však dá zneužiť. Čím je inštitúcia väčšia, tým väčšie je aj riziko jej zneužitia. Demokracii ako veľkej inštitúcii hrozí toto riziko dvojnásobne. Preto musia byť občania neustále v strehu a demokraciu chrániť. Liekom na chorú demokraciu nie je jej odstránenie, ale redukovanie možnosti jej zneužitia na minimum. Jedinou inštitúciou, ktorá to dokáže, ktorá môže zabrániť zneužívanie demokracie, je aktívna občianska spoločnosť. Jej členmi sme jednak my, ktorí tu sedíme, ale aj všetci občania, ktorí cítia, že zastupiteľská demokracia potrebuje pozitívne zmeny k lepšiemu.

Našou úlohou ako občanov nie je meniť svet, stačí, ak dokážeme meniť samých seba v našom prístupe k občianskym cnostiam, k politike, k našej vlastnej úlohe v spoločnosti. Tu je niekoľko iniciatív, na ktorých by sme sa mohli zúčastniť ako aktívni členovia občianskej spoločnosti:

- podporovať snahu a aktivity spoločensky angažovaných intelektuálov odhaľujúcich negatívne dopady rôznych foriem pleonexie na demokraciu a verejný priestor,
- organizovať rôzne formy „pestovania cností“ a diskusné fóra o spoločenskej spravodlivosti a boji proti pleonexii,
- sformovať ideológiu občianskeho hnutia proti hrabivosti, založenú na spravodlivom usporiadaní verejných záležitostí v záujme ďalších generácií,
- sformulovať konkrétne ciele politického snaženia aktívnych občanov, obhajujúcich demokraciu na občianskom princípe (nezištnej služby aktivistov pre všetkých občanov v konkrétnej veci) a získavať na svoju stranu trvalé voličské jadro (občania by nemali voliť politické strany, ktoré sa nezrieknu pleonexie a straníckeho obsadzovania úradov),
- poukazovať na zásadné rozdiely medzi záujmami politickej oligarchie a občianskej aristokracie,
- podporovať občiansku a aktivistickú demokraciu pri vytváraní politického priestoru na potláčanie aktívnej pleonexie vládnúcej oligarchie.

Záver

Pre mnohých ľudí, ktorí majú dosť, je túžba mať viac motivovaná snahou získať vyššie spoločenské postavenie, po ktorom nasleduje vyššia funkcia, vyšší plat a viac moci, čo všetko ďalej podporuje túžbu mať ešte viac. Peniaze sa pre mnohých stávajú všetkým – zdrojom úspechu, postavenia, vážnosti, rešpektu, istoty a bezpečia a všade otvárajú

dvere. Takých, ktorí vedia rozumne posúdiť, čo je dosť, je stále menej a menej. Všetci chcú neustále viac. V takejto atmosfére hrabivej etiky sa „mať len dosť“ stáva spúšťačom strachu a úzkosti. Ľudia si už zvykli pozerat' sa na všetko očami hrabivosti. Stali sa z nás chamtivci bez toho, aby sme si to uvedomovali. Takáto slepota so sebou prináša nebezpečenstvo, ktoré by žiadna rozumná spoločnosť nemala prehliadať. Narastanie sociálnej nerovnosti vedie ku zvyšovaniu sociálneho napätia a vážnym problémom v spoločnosti. Je nespravodlivé, aby veľa ľudí malo oveľa viac, než koľko normálne stačí, kým veľa ostatných má oveľa menej, než predstavuje ich spravodlivý podiel na prístupe k spoločenským statkom a spoločenským zdrojom. Spoločnosť, ktorá dovoľuje a dokonca vyzdvihuje hrabivosť, nečaká nič dobré. Hrabivosti podriaďuje verejný záujem a stráca zo zreteľa verejné blaho svojich občanov. Stráca morálny kompas, bez ktorého nemôže z dlhodobého hľadiska prežiť.

Literatúra

- AMES, F. Dostupné na Internete(https://en.wikiquote.org/wiki/Fisher_Ames).
- ARISTOTELES. 2011. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Kalligram, 2011. 296 s.
- BALOT, R. K. 2001. *Greed and Injustice in Classical Athens*. Princeton: Princeton University Press, 2001. 291 s.
- FISSELL, B. 2009. *Thrasymachus and the Order of Pleonexia*. In: *Aporia* vol.19 no.1-2009
- FRANKLIN, B. 1909. *The Autobiography of Benjamin Franklin*. New York: PF. Collier and Son Company, 1909. 161 s.
- JOHNSON, P. 2016. *Sokrates. Človek pro naši dobu*. Brno: Barrister and Principal, 2016.
- MILL, J. 1992. *Political Writings*. Cambridge University Press, 1992. 317 s.
- PLAI, Ľ. 2017. *Politici trpia hrabivosťou. Vymkli sa kontrole občianskej spoločnosti*. In: *Parlamentné listy* 31.1.2017. Dostupné na: (<http://www.parlamentnelisty.sk/arena/rozhovory/Politici-trpia-hrabivosťou-Vymkli-sa-kontrole-obcianskej-spolocnosti-Korupcia-je-ako-rakovina-tvrdi-uznavany-odbornik-na-statnu-sluzbu-Plai-283781>)
- PLAI, Ľ.- ŠTEFANČÍK, R. 2008. *Naše Slovensko – kríza demokracie*. Bratislava: Fórum občanov Slovenska, 2008. Dostupné na: (http://www.sk-forum.sk/fileadmin/Dokumenty/Nase_Slovensko.pdf)
- PLATÓN. 1980. *Ústava*. Bratislava: Pravda, 1980. 472 s.
- SAGSTETTER, K. S. 2013. *Solon of Athens: The Man, the Myth, the Tyrant?* Pennsylvania: University of Pennsylvania, 2013.
- SEABROOK, J. 2014. *Pauperland: Poverty and the Poor in Britain*. London: Hurst Publishers, 2014.
- SEABROOK, J. 2014. *Pleonexia*. Dostupné na Internete: (<https://vimeo.com/71501605>).
- ŠABÍKOVÁ, K. 2016. *Scenáre budúceho vývoja spoločnosti*. In: *Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989*. II. časť. S. 494-510. Bratislava : Veda, 2016. 564 s.
- THE INTERNATIONAL CIVIL SERVICE EFFECTIVENESS (InCiSE) INDEX. 2017. Dostupné na: (https://www.bsg.ox.ac.uk/sites/www.bsg.ox.ac.uk/files/documents/6.3440_IFG_InCiSE_Report_Main_WEB.PDF)
- UMLAUF, V. 2011. *Budování státu*. Dostupné na Internete: (www.umlaufoviny.com)

Kontakt

Fórum občanov Slovenska
Dr. Vl. Clementisa 10
821 02 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: plai@sk-forum.sk

Plai, Ľ. 2017. Pleonexia ako prekážka v rozvoji ľudských zdrojov vo verejnej správe. In: Vzdelávanie dospelých v regionálnom kontexte : zborník vedeckých štúdií. S 82 - 91.
Bratislava : Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2018. 319 s. - ISBN 978-80-89654-40-6.